

POZNÁMKY K MATERIALISTICKÉMU POJETÍ KATEGORIE REALITY

FRANTIŠEK ČÍZEK

Kategorie reality je jednou z nejdůležitějších kategorií každého filosofického systému, každé filosofické koncepce. Její mimořádně důležité místo v celém systému filosofických kategorií je určováno tím, že je kategorií *základní, výchozí*. V závislosti na různém pojetí této kategorie nachází se totiž tak či onak celý daný filosofický systém. Platí to i o dialektickém materialismu. Proto je zcela opodstatněno tvrzení, že „realita je klíčový pojem, neboť bez něho nemůže existovat pravda. Bez reality, nezávislé na myšlení a zkušenosti, neměly by idee a teorie žádný vnější objekt, jemuž by mohly odpovídat, a pravda by tak byla zlikvidována.“¹

Ve filosofické literatuře se velmi často setkáváme s kategorií reality. Jak však správně chápat tuto kategorii? Čím se liší od takových pojmů jako objektivnost, skutečnost, materiálnost a j.? V čem je její specifika? Pokusíme se krátce odpovědět na tyto otázky. Není ovšem naším cílem dát vyčerpávající odpověď, jako spíše poukázat na některé opomíjené stránky této kategorie s cílem jejího spřesnění.

*

Všimněme si nejdříve idealistického pojetí této kategorie. Jak je známo, objektivní idealismus přiznává objektivní existenci na nás nezávislé skutečnosti, chápe ji však jako produkt ducha. Podle Leibnize hmota je fenomen a realita spočívá jen v monadách a jejich představách. To znamená, že podle jeho názoru je realitou pouze to, co je vlastní představám duchovních monad.

Podle Schellinga „...absolutně ideální je také i absolutně reálné“² a dále: „samo objektivní je současně i ideální i reálné“.³ V tomto pojetí tedy rozdíl mezi ideálním a reálným prakticky neexistuje. Idealismus zde spočívá v tom, že se *ztotožňuje* ideální s reálným a že se vysvětluje v idealistickém duchu: vše, co existuje, má ideální charakter. To, co je podle jeho názoru reálné, je v podstatě jen forma existence ideálního (duchovního).

Hegel vymezuje realitu jako podstatnou určenost skutečného bytí: „Jestliže... zkoumáme skutečné bytí jako podstatnou určenost, dostáváme to, co je chápáno pod realitou“.⁴ Hegel uvádí příklad: jestliže uskutečňujeme svůj plán, který jsme

¹ H. K. Wells, *Pragmatismus filosofie imperialismu*, 1956, 38. O tom, že tento názor zastává i celá řada nemarxistických autorů, svědčí na př. názor F. Krejčího, *Filosofie posledních let před válkou*, 1930, 144.

² Fr. W. J. Schelling, *Werke I*, 708.

³ Fr. W. J. Schelling, *Werke III*, 721.

⁴ G. W. F. Hegel, *Spisy I*, 1930, 158 (rusky).

dříve vytvořili v naší hlavě, t. j. jednáme, tento plán „již není jen něčím vnitřním, subjektivním, ale má charakter skutečného bytí“, stává se realitou. To znamená, že realita je Hegelem chápána jako objektivní skutečnost, t. j. to, co existuje vně nás. Realitu, jako skutečné bytí Hegel odlišuje od ideálního, které má charakter bytí pro sebe. Hegel jako idealista však nezdůrazňuje dialektický charakter protikladu těchto kategorií, ale naopak snaží se konec konců dokázat jejich totožnost, samozřejmě v idealistickém duchu. (Absolutní idea.) Hegel totiž dále píše: „*Realnost a ideálnost* jsou často zkoumány jako dvě určení, která jsou navzájem protikladná se stejnou samostatností a v souladu s tím se říká, že kromě reality existuje *také* i jakási ideálnost. Avšak ideálnost není něco, co by existovalo vně a vedle reálnosti; ale určitě spočívá v tom, že je *pravdou* reálnosti, t. j. že reálnost, stanovená jako to, čím je pro sebe, sama je ideálností“.⁵

Berkeleyovy názory na kategorii reality jsou známé. Avšak v současné době jsou zvláště aktuální proto, že moderní subjektivní idealismus vychází převážně z jeho základních thesí. Jak je známo, podstata Berkeleyova učení spočívá v tom, že odmítá existenci objektivní reality, předmětů existujících vně nás. U Berkeleye nacházíme však současně často i tvrzení, že on nejen nepopírá realitu, ale naopak tvrdí, že věci jsou „reálné“.

Berkeleyovo pojetí reality je však čistě idealistické, neboť „realita“ věcí není ničím jiným, než modifikací našeho vědomí, kombinacemi našich počitků (Esse est percipi). Berkeley přiznává reálnost věcí i reálnost ideí, avšak jak první, tak druhé jsou stejně *reálné ve vědomí*.⁶ Snaží se dokonce vytvořit kritérium reálnosti. Takovým kritériem je podle jeho názoru kolektivní vjem, současná existence jedněch a týchž vjemů u většího počtu lidí. Ten je podle Berkeleyova názoru prý důkazem reálnosti věcí (t. j. našich počitků a vjemů těchto věcí). „Z toho je patrné — psal v souvislosti s tím Lenin — že Berkeleyův subjektivní idealismus nelze pojímat tak, jako by nedbal rozdílu mezi jednotlivým a kolektivním vnímáním. Naopak. Berkeley se pokouší na tomto rozdílu vybudovat kritérium reálnosti.“⁷

Pro materialistu je však jasné, že na základě tohoto subjektivního „kritéria“ reality nelze budovat filosofii. Jediným kritériem i zde může sloužit pouze společensko-výrobní praxe, která prověřuje pravdivost našich vjemů a představ (nezávisle na tom, je-li to představa individua či více lidí) se skutečností. Ohromný pokrok ve vývoji výrobních sil, v ovládnutí přírody i společnosti je absolutním důkazem toho, že realita hmotného světa existuje a že člověk je schopen ji poznat. Berkeley sám si uvědomoval neudržitelnost tohoto kritéria a psal, že i když je vjem kolektivní a reálný, je subjektivní, protože je v nás vyvoláván bohem.

Podobné názory na realitu a na její kritérium nacházíme u představitelů subjektivního idealismu dodnes. Tak na příklad pragmatismus (James, Schiller a j.) se snaží zdůvodnit objektivnost poznání světa „souhlasem“ všech, nebo alespoň souhlasem skupiny vědců. Avšak tato these kromě již výše uvedených nedostatků je současně v rozporu se samotným pragmatismem, konkrétně s tvrzením o *osobních* zájmech při výběru počitků. Subjektivní idealisté tedy neodmítají pojem reality, naopak, snaží se označovat tímto pojmem objektivní skutečnost. Oni „jen zpřesňují“ tento pojem. Tak James například psal: „Pojem o nějaké realitě, která žádá od nás

⁵ G. W. F. Hegel, *Spisy* I, 1930, 165 (rusky).

⁶ J. Berkeley, *Pojednání o základech lidského poznání*, Praha 1938, 46.

⁷ V. I. Lenin, *Materialismus a empiriokriticismus*, Praha 1952, 18.

„soulad“ s ní a to jen na tom základě, že její právo je „bezpodmínečné“, „transcendentální“, to je něco takového, co mne nečiní ani o kapku chytřejším“.⁸

Většina těchto autorů, hovořice o objektivní realitě tvrdí, že svět je pouhý chaos, že opravdová realita se z něj tvoří jen za pomoci lidí. Dewey na příklad psal, že „objekty existují jako účinky účelných jednání“.⁹ Také podle Peirce¹⁰ je reálným pouze to, co je vytvořeno lidmi: reálné je to, v co věříme a v co věříme — je reálné. Podle H. Walpole „bez pochyby realita sama o sobě je kolosální fikce!“¹¹ H. K. Wells nazývá toto stanovisko přílehavě „všelidským“ či „všeobecným solipsismem“.¹²

Jedním z hlavních gnoseologických zdrojů těchto názorů je ztotožňování reality s vědeckým obrazem světa. Podle Schillera na příklad „fysika, astronomie, biologie jsou vybudovány v souladu s naším vkusem a našimi zálibami.“¹³ R. Kroner zase píše, že pravda není souladem poznání s realitou, ale že se realita (její „stupně“ měří pravdivým poznáním. Jen tehdy, když víme něco zcela přesně, můžeme hovořit i o tom, že to také skutečně existuje: „Skutečně skutečné je pravdivě skutečné... Co je skutečně skutečné, to je i absolutně pravdivé, a co je zcela nepravdivé, to je i absolutně neskutečné. Stupeň reality závisí na stupni pravdivosti a naopak.“¹⁴ Tento Kronerův výrok (nehledě na dovětek „a naopak“, který je jen nepodstatným ústupkem), který parafrázuje Hegelovo „vše rozumné je skutečné a vše skutečné je rozumné“, svědčí o tom, že autor zapomíná m. j. na velmi prostou věc, že totiž lež či omyl není o nic méně skutečným, než pravda. Dokazuje to svými výroky sám Kroner.

Ztotožňování vědeckého obrazu světa s realitou vede k zaměňování stupňů poznání za „stupně reality“ a ke zdůvodňování závislosti reality na našem poznání. „Nakolik existuje ještě nějaká nejasnost v moderní přírodovědě, říká dále Kroner, natolik nejsou ani chemické prvky, nebo astronomické zákonitosti skutečně skutečnými.“ V nejlepším případě je to prý jen nižší stupeň dané reality.

Je přirozené, že toto stanovisko, ztotožňující problém poznání reality s problémem její existence,¹⁵ při jeho relativně velikém rozšíření ve filosofii kapitalistických zemí, má veliký vliv i na přírodovědce, kteří se zamýšlejí nad obecně teoretickými otázkami svých vědeckých oborů. Je na př. známo, že většina fyziků v těchto zemích je natolik proniknuta podobnými názory, že je nepovažují za metodu vysvětlování objektivního světa s idealistických posic, ale za neoddelitelnou součást vědy. Ale ani ostatní přírodní vědy nejsou ušetřeny tohoto idealistického vlivu. Tak na příklad v celé řadě amerických biologických časopisů můžeme najít mnoho nejrozumnějších prací, ve kterých se autoři snaží vybudovat teorii druhu právě na těchto a jim podobných subjektivně idealistických předpokladech. Jeden z nich, D a v i d

⁸ Citováno podle K. S. Bakradze, *Subjektivnyj idealizm ideologija imperialističeskoj buržuazii*, Tbilisi 1955, 41.

⁹ J. Dewey, *Quest for certainty*, New York 1929, 188.

¹⁰ Ch. S. Peirce, *Chance, Love and Logic*.

¹¹ H. Walpole, *Semantics*, 1941, 168.

¹² H. K. Wells, *Pragmatismus filosofie imperialismu*, 1956, 37, 41.

¹³ Cit. podle K. S. Bakradze, *Subjektivnyj idealizm ideologija imperialističeskoj buržuazii*, 46.

¹⁴ R. Kroner, *What is Really Real?* *The Review of Metaphysics* VII, 3, 1954, 352.

¹⁵ Viz také na př. J. J. C. Smart, *The reality of theoretical entities*, *Austral. J. Philos.* 1956, 34, N. 1, 1—12.

son, v článku příznačně nazvaném Deflogistonisace problému druhu,¹⁶ přímo prohlašuje, že „realnost druhu jako biologické nebo fyzické jednotky je pravděpodobně jen natolik skutečná, nakolik realnost flogistonu jako chemického prvku.“ Podle jeho názoru reálným je pouze jednotlivý organismus — druh je jen myšlené spojení sumy organismů a tudíž „myšlená, fiktivní jednotka“.

Jiný autor, B u r m a¹⁷, zase opíraje se o některé subjektivně idealistické these sémantické filosofie, dochází ke stejnému názoru, že totiž biologický druh reálně neexistuje. Jeho existence je pouze logická (existence pojmů), ale nikoliv reálná (objektivní existence materiálních předmětů), protože reálným jevem živé přírody je prý pouze jednotlivý izolovaný organismus atd.*

Tento stručný přehled některých subjektivně idealistických názorů na kategorii reality nám stačí zatím k tomu, abychom udělali zcela opodstatněný závěr, že idealismus, jako pravidlo, *ztotožňuje realitu s ideálností, ve prospěch poslední*. Odtud potom ztotožňování reality s obrazem světa, problému *poznání* reality s problémem její *existence*.

*

Všimněme si nyní, jaký obsah vkládá v kategorii reality dialektický materialismus. Nejdříve vzniká otázka: je pojem „realita“ totožný s pojmem „objektivní realita“? V jakém vztahu je „realnost“, „ideálnost“, „materiálnost“ atd.?

Jak je známo, dialektický materialismus používá převážně kategorie „objektivní realita“. Uvidíme, že tomu není náhodou. Je totiž na první pohled zřejmé, že „reálný“ není prostě synonymem „objektivní“. Jinak by tato jedna ze základních kategorií dialektického materialismu byla prostou tautologií. Objektivní, jak známo, znamená existující vně nás a nezávisle na nás. Nic více nám tento pojem neříká. Pojem „realita“ musí tedy znamenat něco jiného, než prosté konstatování objektivního charakteru jevu.

Lenin¹⁸ a Engels¹⁹ používali pojem reálný ve smyslu *skutečný, existující, jsoucí* v protiklad neskutečnému, neexistujícímu. Reálný, realnost, realita v protikladu fiktivnímu, ilusornímu, chimerickému, t. j. nejsoucím, neexistujícímu, znamená jsoucno, skutečnost, skutečný, označuje to, co existuje, to co *je*. Vyjadřuje tedy fakt *bytí*. O souhrnu veškeré reality hovoříme pak jako o bytí v nejširším smyslu. A právě proto, že kategorie reality znamená skutečnost, můžeme ji stavět do protikladu (v ontologickém smyslu) jen nereálnosti, t. j. neskutečnosti, jako nebytí stavíme do protikladu k bytí. Pojem reálný nehovoří ještě nic o *povaze* a *charakteru* této reality (materiální, ideální, objektivní, subjektivní a p.) a pouze konstatuje fakt existence věci, předmětu, jevu, procesu, vlastnosti a p. Proto se nelze omezit na pouhé toto konstatování reality jevu, ale je třeba hovořiti i o *povaze* této reality. Je totiž jasné, že v tomto uvedeném smyslu může být této kategorie využíváno jak materialismem, tak i zneužíváno idealismem. Odtud i materialistické zdůrazňování,

¹⁶ J. F. Davidson, A. dephlogisticated species problem, Madroño, A west. amer. J. of Bot., vol. 12, N. 8, 1954, 246—250.

¹⁷ B. H. Burma, Reality, existence and classification: a discussion of the species problem, Madroño, vol. 12, N. 7, 1954, 193—209.

¹⁸ V. I. Lenin, *Materialismus a empiriokriticismus*, Praha 1952, 115, 131, 140, 160 a j.

¹⁹ B. Engels, *Anti-Dühring*, Praha 1948, 308 a j.

* Viz náš článek Ke kritice subjektivismu v pojetí realnosti druhu, Filosofický časopis, č. 4, 1958.

že realita je *objektivní a materiální* (Lenin: „...materialismus uznává existenci *objektivní reality*, t. j. pohybující se *hmoty* nezávisle na našem vědomí...“²⁰).

Z toho, co jsme si dosud řekli, vyplývá, že kategorie reality je *širší* než kategorie objektivnosti (objektivní realita). Je totiž známo, že kromě objektivních jevů existuje i subjektivní.²¹ Reálným proto může být stejně tak dobře objektivní, jako subjektivní. *Objektivní* realitou jsou všechny materiální předměty, jevy a procesy (včetně subjektivních procesů jiného člověka, existujícího mimo mne). Reálnými jsou však i jevy subjektivní (moje počítky, pocity, představy, idee), které bezpodmínečně existují a právě v tomto smyslu jsou reálné.²² Tuto myšlenku zdůrazňoval nejménou i Lenin.²³

V tomto smyslu jsou proto stejně reálné jak idee, představy a názory pravdivé, tak i idee a názory nepravdivé. Hovoříme-li na příklad o nereálnosti ideí utopických socialistů, máme tím na mysli něco zcela jiného: nemožnost jejich provedení v praxi tím způsobem, který utopičtí socialisté navrhovali. Jestliže však ve *filosofickém* smyslu reálnost znamená jen jedno — existenci, bytí, pak v tomto smyslu jsou idee utopických socialistů stejně reálné, jako idee Marxe a Lenina. Kategorii reality můžeme proto stavět do protikladu pouze nereálnému (neexistujícímu). Pojem *ideální* není v daném vztahu kategorií polární, neboť i ideální²⁴ je reálné (t. j. existuje).

Jev může být tedy objektivní či subjektivní, ideální či materiální, idea pravdivá či nepravdivá, jestliže však existuje, je realitou.

Kategorie reality zahrnuje tedy nejen jevy objektivní, ale i subjektivní, nejen procesy materiální, ale i ideální. Vzniká otázka, čím podstatným se tedy liší pojetí reality v materialismu od pojetí idealistického? Jak jsme již řekli, svým „neutrálním“ obsahem může sloužit jak materialismu, tak i idealismu. Celý problém spočívá v tom, jaký smysl je vkládán do této kategorie. Neboť i celá řada idealistů hovoří o tom, že přiznávají reálnost věcí, mají však na mysli jejich reálnost v naší hlavě, v našich myšlenkách.²⁵

Je přirozené, že s tímto pojetím kategorie reality nemůže materialismus souhla-

²⁰ V. I. Lenin, *Materialismus a empiriokriticismus*, Praha 1952, 160. Viz též str. 131 aj. (Podtrženo námi — F. Č.)

²¹ To je psychické procesy probíhající v hlavách jednotlivců (vědomé, či nevědomé), které jsou subjektivní v tom smyslu, že a) vyjadřují odraz skutečností, b) že jsou vázány na jednotlivý subjekt a existují pouze pro tento subjekt.

²² Hovoříme-li o subjektivnosti těchto jevů, neznamena to pochopitelně popření jejich objektivní a materiální základny a zdroje — lidského organismu (mozku) a předmětů vnějšího světa.

²³ V. I. Lenin, *Materialismus a empiriokriticismus*, Praha 1952, 230.

²⁴ Ideální v *materialistickém* pojetí, t. j. jako odraz skutečnosti v lidské hlavě, chápaný jako duchovní život jednotlivce či společnosti. Kategorie bytí zahrnuje i představy o tomto bytí a proto o ideálním hovoříme pouze v gnoseologickém smyslu. Pojetí ideálního jako zcela samostatného jsoucna, či jako nadmyslné reality je pojetí idealistické. Nelze proto protiklad ideálního a materiálního chápat absolutně.

²⁵ Vzpomeňme uvedených názorů Berkeleye či různých moderních „realistických“ škol ve filosofii. Vzpomeňme na Burmovo dělení existence na logickou a reálnou a na jeho pojetí povahy přírodních jevů. Ze starších prací na př. S. Felber se pokusil o vymezení různých významů pojmu „existence“. (Existencia, Filozofický sborník, Turč. Sv. Martin 1944, č. 1—2, 71—77.) Ukazuje na pět různých významů tohoto pojmu: existence fyzická, subjektivní, abstraktní, logická a metafyzická. Protože však Felber v dané práci stojí v celku ještě na Berkeleyově stanovisku esse est percipi („Fyzický objekt teda existuje, ak existujú určité moje vnemy“, a hovoří pouze o „hypothese reálného světa“), jsou jeho vymezení s materialistického hlediska nepřijatelná. Podle Felberova názoru pouze jedna forma existence je nezávislá od pozorovatele: existence metafyzická, podstata které je však nadmyslová a tudíž prakticky nepoznatelná.

sit. Již Lenin psal, že idealismem "... realita se přijímá jako neexistující (nichtig), že se neuznává její (reality) objektivní skutečnost".²⁶

Materialistické pojetí této kategorie spočívá naopak právě ve zdůrazňování objektivního a konec konců materiálního²⁷ charakteru existujících předmětů a jevů vnějšího světa, při současném rozlišování jednotlivých stránek reality na objektivní a subjektivní, materiální a ideální.

To znamená, že subjektivní realita (subjektivní jevy) neexistuje „sama o sobě“, absolutně samostatně. (Na př. již uvedená Burmova „logická existence“). Má objektivní obsah a je tedy tak či onak *odrazem objektivní reality* v lidské hlavě. To pochopitelně neznamená popření té skutečnosti, že subjektivní realita má i svou *relativní samostatnost*. *Odras* objektivního v subjektivním není *ztotožnění* objektivního se subjektivním. Stejně tak jako má odraz v našem vědomí stupňovitý průběh, má charakter stupňů i vyjádření tohoto odrazu, které vědomé odrasy stabilisuje a dává jim relativně samostatnou existenci. (Vědomí ovlivňuje bytí, jehož je produktem.) Probíhá „objektivisace“ vědomí, které získává „materiální obal“. To znamená, že subjektivní procesy a jejich prožívání (subjektivní realita) musíme rozlišovat od jejich objektivních zdrojů (objektivní realita) i od jejich objektivních projevů (jazyk, řeč a vůbec veškerá činnost lidí). Produkty psychických procesů lze považovat za neobjektivní a nehmotné, jen zůstávají-li v rámci subjektivnosti. Na dalších stadiích procesu odrazu se stávají produkty objektivními a hmotnými, které jsou spojeny s vědomím jednou ze stránek své existence. Právě v tomto procesu odrazu, kdy subjektivní realita (pocity, vjemy, idee, představy a p.) získává relativní samostatnost, stává se tato samostatnost potenciálním zdrojem idealismu.²⁸

Zdůrazňující tedy vztahy, jednotu, „totožnost“ (v obsahu) objektivní a subjektivní reality, musíme mít současně na zřeteli i jejich relativní rozdíl a samostatnost (ve formě).

Ze všeho, co jsme si dosud řekli, můžeme tedy vyvodit následující schema:

I. nereálný

II. reálný

1. ideální	a) objektivní
	b) subjektivní
2. materiální	c) objektivní
	d) subjektivní

Pro materialistu není a nesmí být pochybností týkajících se charakteru samotných předmětů a jevů vnějšího světa, a sice, že to nejsou prostě reality, ale *objektivní reality*, existující ve formě relativně stabilních kvalitativních určeností. V *materialistickém* pojetí tedy reálný znamená nejen existující, jsoucí, ale konec konců objektivně reálný a materiální. Objektivní realitou je hmota. Proto Lenin používal kategorie „objektivní realita“ a ne prostě „realita“, aby zdůraznil protikladnost materialistického a idealistického pojetí této kategorie. Proto psal, že věci a tělesa nejsou „pouhými jevy, komplexy počitků (které, t. j. počítky, jsou také reálné, ale

²⁶ V. I. Lenin, *Filosofické sešity*, Praha 1954, 183.

²⁷ Pod materiálním je zde chápána hmota v gnoseologickém smyslu. Říkáme-li „konec konců“, chceme tím upozornit na jedné straně na nepřípustnost ztotožnění objektivního a materiálního, a na druhé straně na nutnost antiidealistického pojetí otázky.

²⁸ Viz na př. K. T. Duffield, *The ideal and the real*, *Aryan Path* 1956, 27, N. 12, 551—5. Viz též: S. K. Chattopadhyaya, *Reality and the real*, *Philos. Quart.* 1956, 29, N. 1, 29—33.

pro vnímajícího subjektu mají povahu subjektivní reality, F. Č.), nýbrž objektivní reality, působící na naše smysly...²⁹

Z výše uvedeného materialistického pojetí kategorie reality vyplývá, že podstata idealistické falsifikace této kategorie spočívá v tom, že

1. dochází ke ztotožnění reálného s ideálním a subjektivního s objektivním.
2. Objektivní realita je chápána pouze jako subjektivní a ideální produkt vědomí (ať již individuálního či společenského).
3. Je ztotožňován problém objektivnosti existence reality s objektivností jejího poznání.

Na rozdíl od tohoto subjektivistického pojetí materialismus naopak zdůrazňuje, že jevy jsou objektivními realitami, existujícími jako určité specifické formy existence pohybuující se hmoty. Proto na příklad v přírodních vědách, v biologii, v protiklad subjektivismu a relativismu (Davidson, Burma, Gilmour aj.), který chápe biologický druh pouze jako subjektivní pojem, subjektivní či logickou realitu, která neodpovídá objektivní realitě, přírodovědec — materialista zkoumá druh jako přírodně historický fakt, jako objektivní realitu existující vně našeho vědomí a pojem „druh“ jako klasifikační taxonomickou jednotku, která je odrazem tohoto objektivního faktu.

Někteří autoři³⁰ zdůrazňují správně objektivní realnost druhu, hovoří o relativní povaze této realnosti. Jestliže však budeme vycházet z uvedeného materialistického pojetí kategorie reality, není rozlišování reality na relativní a absolutní zcela správné. Věc, předmět, jev buď existuje a pak je realitou, nebo neexistuje a potom jí není. Žádná relativní existence (a v tomto smyslu i relativní realita) na 20 — 50 — či 90 % neexistuje. Věci, procesy a jevy vnějšího světa nejsou samozřejmě věčné. pohybují se a mění, mají svůj vznik a zánik a v tomto smyslu jejich realnost má pochopitelně „relativní“ charakter. V daném případě je však lépe používat jiných pojmů, na př. historičnost, přechodnost a p., které neumožňují vnést v danou otázku nejasnost a zbytečné elementy subjektivismu. Týká se to v plné míře i reality druhu. Neboť nehledě na to, že se druh jako realita mění, že nelze hledat neměnnou, absolutní jeho podstatu, protože má historický charakter, že se různé druhy navzájem kvalitativně od sebe liší, že jeho hranice nejsou vždy zcela jasně vymezeny atd., nehledě na to vše, druh existuje, je realitou. V tomto smyslu je naopak charakter jeho realnosti *absolutní*.

Zcela jinou otázkou je skutečnost, že sama absolutní realnost druhu (tak jako všech ostatních jevů skutečnosti) nevyklučuje určitou podmíněnost a relativnost jeho poznání a výkladu. Jsou to dvě zcela různé věci, jejichž ztotožnění, jak jsme viděli, vede k subjektivismu. Neboť na základě absolutisace relativnosti *poznání* druhu, subjektivisté odmítají jeho objektivní *existenci*. Relativnost našich poznatků však v žádném případě neznamená relativnost existence (reality) jevu.

Zmíníme se stručně ještě o jedné otázce. Někteří autoři se totiž domnívají, že je nesprávné klást otázku takto: je druh objektivní realitou, či pouhou abstrakcí? B. M. Kozo-Poljanskij³¹, E. Illeková³² a j. se na příklad domnívají, že takovéto dilema není správné. Illeková na příklad v souvislosti s výroky některých autorů o tom, že druhy jsou ne abstrakce, ale realita, píše: „Ak sa to myslí doslova,

²⁹ V. I. Lenin, *Materialismus a empiriokriticismus*, Praha 1952, 160.

³⁰ Viz na př. K. M. Zavadskij, O progressivnom značení vzgljadov V. L. Komarova na realnost i celostnost vida, *Věstnik L. G. U.*, serija biol. 1952, N. 4, 8—9.

³¹ Voprosy novogo učenija o vidě, *Botaničeskij žurnal* 1953, t. 38, č. 6.

³² K filozofickej problematike teórie vzniku druhu, *SFČ*, roč. X, č. 2, 1955, 141.

tak to nie je správne. Vzťah abstraktného a konkrétneho neriešime v zmysle sporu nominalistov a realistov. Pojem druh ako i každý iný pojem je abstraktný. Toto abstraktné je však vyvedené z konkrétneho zovšeobecnením, čiže abstraktné konkrétne existuje prostredníctvom konkrétneho a nie ako také.“

To je zmatenina. Predne nelze ztotožňovat reálné s konkrétním. Za druhé autor-ka redukovala celý problém reálnosti biologického druhu k reálnosti (nebo jak ona říká „konkrétnosti“) pojmu „druh“. Je však třeba rozlišovat elementární věci: druh jako přírodní jev a „druh“ jako pojem. Samozřejmě, *pojem* „druh“ jako i všechny ostatní pojmy je obecný, abstraktní. Avšak sám druh, jako reálná, objektivní, celostná, relativně stálá atd. skupina organismů (od které byl pojem „druh“ abstrahován) je *bezpodmínečně objektivně reálný*.³³

Správně, materialisticky klást otázku o reálnosti druhu nelze jinak, než v gnoseologickém smyslu: druh jako přírodní *jev* je prvotní, *pojem* jej odrážející je druhotný. Vždyť reálnost pojmů přiznává i každý subjektivní idealista. Ne v tom je tedy podstata věci! Musíme proto především odpovědět na otázku, existuje-li *pojem* „druh“ jako abstrakce vytvořená od objektivně reálného jevu, či pouze jako subjektivní pojem, kterému v objektivní skutečnosti nic neodpovídá. Proto uvedené dilema v gnoseologickém smyslu je nejen možné, ale i nutné. Především pro ujasnění vlastní polohy v boji proti idealismu a subjektivismu v pojetí druhu, který se snaží ztotožňovat tyto dvě zcela rozdílné věci, samozřejmě v idealistickém duchu, neboť tvrdí, že druh existuje *pouze* jako náš subjektivní pojem.

Druh je tedy objektivní realitou, která existuje vně a nezávisle na našem vědomí, nezávisle na samém pojmu „druh“, který je pouze abstrakcí, obecným odrazem a výrazem tohoto objektivního faktu živé přírody.

³³ Tím nechceme říci, že skutečně všechny druhy uvedené v určitém systému mají objektivně reálný charakter. Existuje totiž velmi mnoho sporných případů (na př. rody *Salix*, *Hieracium* a j.), kdy jeden systematik považuje za druh to, co jiný na př. jen za jeho formu a pod. To je však spíše příklad relativnosti našich poznatků těchto druhů, než důkaz jejich neexistence.